

Vitairat a közgazdaságtan fenntartható fókuszú megújításáért*

Meizer Gábor

Baksay Gergely – Matalcsy György – Virág Barnabás (szerk.):

Új fenntartható közgazdaságtan – Globális vitairat

Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2022, 251 o.

ISBN: 978-615-5318-51-1

A társadalmak és gazdaságok működésének fenntarthatósági szempontok melletti újraszervezése elemi érdekként jelentkezik napjainkban, ami elengedhetetlen mind a 21. század komplex kihívásainak kezeléséhez, mind pedig a fejlődési lehetőségek tartósabb, nagyobb fokú és szélesebb körű kihasználásához. Bár a fenntarthatósági kezdeményezések világszerte kezdenek teret nyerni, a fenntarthatósági fordulatok biztosításához a mainál integráltabb, koordináltabb és fókuszáltabb megközelítésekre van szükség, a fenntarthatóságot a közgazdasági gondolkodás és a szakpolitikai intézkedések vezérelvévé emelve. A Magyar Nemzeti Bank (MNB) vitairatának¹ szerzői nem kevesebbre vállalkoztak, mint hogy e reformfolyamatok támogatása céljából – a hazai gazdaságpolitikai tapasztalatokra is építve – feltárják a közgazdaságtan fenntarthatósági szempontok melletti megújításának lehetőségét, és egy globális jelentőségű diszkussziót indítsanak a fenntarthatósági megfontolások szintetizálásáról.

A közgazdaságtan integráló, döntéselőkészítő és jövőt formáló jellegéből adódóan alkalmas arra, hogy a fenntarthatósági célok eléréséhez megfelelő keretrendszert biztosítson, mindehhez azonban a tudománynak elméleti és alkalmazott oldalon egyaránt fejlődnie kell. Bár a közgazdaságtan által vizsgált alapkérdések, mint a jólét növelése vagy az erőforrásokkal való optimális gazdálkodás állandónak tekinthetők, az alkalmazott megközelítések, jellemzően válságok által indukálva, korszakonként változtak. Nem volt ez másként a 2008/2009-es világgazdasági válság során sem, ami elemi erőként mutatott rá a túlzottan liberalizált pénzügyi piacok fenntarthatatlanságára.

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Meizer Gábor a Nemzetközi Valutaalap ügyvezető igazgatói tanácsadója. E-mail: gmeizer@imf.org

A könyvismertető a szerző egyéni véleményét tartalmazza.

¹ A vitairat, illetve a fejezetek alapjául szolgáló bővebb tanulmányok elérhetők az MNB weboldalán (<https://www.mnb.hu/web/ujfenntarthato>), amely platform a tárgyalat tartalmak szélesebb körű megvitatása céljából a szerzőkkel való kapcsolatfelvétellel is lehetőséget biztosít.

Miközben a sokkok sorozata a gazdaságpolitikák széles körét terelte vissza az egyensúlyjavító intézkedések irányába, illetve értékelte fel a célzott növekedésösztönző intézkedéseket, szűk maradt azon nemzetállamok köre, amelyek felismerték a strukturális reformok melletti folyamatos elköteleződés fontosságát. Márpedig a 2010-es évtized konjunkturális periódusa ellenére a makropénzügyi fundamentumok számos dimenzióban erodálódtak, amit tovább súlyosbított a Covid19 világjárvány, majd a geopolitikai feszültségek okozta fragmentáció, miközben a klímaválság makrokritikus súlyú implikációi is meredeken emelkednek. A sokrétű és összefonódó kihívások kezeléséhez alapvető fontosságú a szakpolitikák fenntarthatósági centrumú, holisztikus szemléletű újragondolása, amihez azonban a korábbi közgazdasági elméletek nem adnak átfogó és adekvát választ. A fenntarthatósági politikák és azok hiánya egyaránt döntően befolyásolják az ár- és pénzügyi stabilitás biztosításának lehetőségeit, így a jegybankok oldaláról is fokozott figyelemre érdemesek.

A vitairat alapjául Matolcsy Györgynek, a Magyar Nemzeti Bank elnökének esszéje szolgált. Ebben a szerző 36 olyan összefüggést tár fel, amelyre egy új, fenntartható közgazdaságtan épülhet. Az esszé jelentőségét az adja, hogy a közgazdaságtan ezidáig jellemzően peremterületein megjelenő fenntarthatóság tárgyú felismeréseit a gazdaságpolitika releváns tapasztalataival és a társtudományok vonatkozó megfigyeléseivel egy olyan gondolati ív mellett strukturálja, illetve von le új következtetéseket, – kiemelt figyelmet fordítva a jövőt aktívan alakító megatrendekből adódó lehetőségekre és kockázatokra, – amelyek mentén kialakíthatók a közgazdasági gondolkodás megújításának sarokpontjai. A fenntarthatósággal kapcsolatos következtetések bővítése, mélyítése és logikai kapcsolatok szerinti összefűzése kritikus fontosságú a fenntarthatóság kérdéskörével kapcsolatos globális viták aktívan formálódó időszakában, ami tovább növeli az írás jelentőségét.

Az esszé a mennyiségi tényezőkön alapuló növekedési modellekkel szemben olyan tudásalapú és innovációvezérelt növekedési modellre történő átállást szorgalmaz, ami a fenntarthatóság gondolata köré szerveződik, és ily módon a jelenkor megváltozott térszerkezetén és kihívásain túl egy tágabb időhorizonton keresztül tekint a jövőt befolyásoló lefutásokra, valamint a közérdek érvényesítésére. Miközben az anyagi erőforrások korlátosak, és sok esetben negatív externáliák keletkeztetése mellett fogyaszthatók, a tudás „fogyasztásával” folyamatosan bővül, ekképpen pedig a tudás bővítésére fókuszáló politikák a társadalmak és gazdaságok működésének folyamatos fejlődés mentén történő fenntarthatóbbá tételéhez is páratlan lehetőséget nyújtanak. E potenciál kiaknázásához – a növekvő hozadék elvének érvényesítéséhez – azonban kulcsfontosságú a szűk keresztmetszetek feloldása, úgymint a tehetségek kibontakoztatása, illetve az új technológiák és a digitalizáció fenntartható irányokba történő terelése is. A szerző szemléletében elsősorban erről szól a 21. század. A szakpolitikákat illetően előtérbe kerülnek a család- és közérdek fókuszú megközelítések, az élet alapvető javaihoz való hozzáférés szavatolása, a körforgásos láncok

keretrendszereinek biztosítása, amelyekhez az állami működések újragondolására is szükség van, a mainál erősebb stabilizáló, ösztönző és fejlesztési karakterek mentén. A szerző a fenntartható közgazdaság középpontjába összességében az emberi és közösségi kapcsolatokat állítja, miközben a társadalom- és természettudományok releváns eredményeinek integrálásával egy holisztikus megközelítést javasol a fenntarthatósági kérdéskörök tárgyalásához. Tekintve, hogy a társadalmi és gazdasági kapcsolatok dinamikusan változnak, komplex kölcsönhatásokkal és nem-lineáris lefutásokkal rendelkeznek, ezen összefüggések folyamatos mérése és adattá alakítása, a hálózatos és platform jellegű szerveződési formák mélyebb megértése, valamint az empirikus eredmények elméletekbe történő visszacsatolása ugyancsak kiemelt fontosságú a szerző szerint.

A vitairatba foglalt 23 fejezet a tárgyalt esszé gondolati ívén olyan főbb kérdéskörök megvitatását célozza, mint hogy (i) miért van szükség a közgazdaságtan fenntartható szempontú megújítására, (ii) melyek az új gazdasági modell erőforrásai, (iii) hogyan áll elő az „érték” a 21. században, (iv) mi a piac és állam optimális egyensúlya, valamint (v) milyen mélystruktúrák állnak a gazdaságok mögött. A vitairatba foglalt szakértői írások megállapításai a következő pontok mentén összesíthetők:

A nemzetgazdaságok széles körében jellemző trendként azonosítható a növekedési potenciálok csökkenése és a növekedési korlátok effektívebbé válása, amelyek többek között olyan kiemelt tényezővel kapcsolatosak, mint a demográfiai megatrendek, a túlzott eladósodás növekvő költségei és a klímaváltozás negatív hatásai. Mindeközben egy minden korábnál dinamikusabb technológiai forradalom időszakát éli az emberiség, ami egyaránt nyit példátlan lehetőségeket a gazdaságok és társadalmak hatékony újraszervezésére, és jelent reallokációs kockázatokat az úgynevezett teremtő rombolás időszakában. E strukturális változások komplexitása okán elengedhetetlen a multidiszciplináris megközelítések erősítése a közgazdaságtan olyan szakterületekkel történő összekapcsolásával, mint a hálózat kutatás, információtechnológia, kvantumfizika, viselkedéstudomány és a kultúra. A szerzők értelmezése szerint a rendszerszintű változásokkal a társadalomtudományokban alkalmazott megközelítéseknek is fejlődniük kell, a közgazdaságtan területén pedig paradigmaváltásra van szükség.

A vitairat kiemelt üzenetként a tudást és az abból való értékteremtést helyezi a fenntartható közgazdaságtan centrumába. Az információkhoz való hozzáférés biztosításán túl ezért a szerzők a tehetség és a kreativitás kibontakoztatása, valamint a készségek növelése céljából az oktatási rendszerek reformját is szorgalmazzák. Rámutatnak továbbá arra, hogy a beruházások mennyisége mellett azok szerkezete és minősége is meghatározó. A digitális átállás lehetőségeit, a zöld programok kritikus fontosságát, valamint az inkluzív növekedés sarokpontjait is alapul véve elsősorban olyan “smart” beruházásokat proponálnak, amelyek a gazdaságok versenyképességét és ellenállóképességét egyaránt növelik.

Bár a technológiai transzformáció a termelékenységnövekedés legfőbb forrását biztosíthatja, fenntarthatósági aspektusból lényeges a technológiai innovációk széles körű adaptációjának ösztönzése és a digitális szakadékok felszámolása is. A gazdasági fejlődés, a geopolitikai változások és a technológiai átalakulások együttes jelenléte megteremti a lehetőséget a pénzrendszerek továbbfejlesztéséhez is, amiben kulcsszerepet tölthet be a digitális jegybankpénz ma még formálódó koncepciója. A jövő pénze kapcsán a pénzügyi bevonódás és a hatékonyság erősítése, a gazdaságok dinamizálása és ellenálló képességük növelése egyaránt hangsúlyos aspektusként azonosítható. A fenntarthatósági célok előmozdítása érdekében továbbá megfelelően diverzifikált, kiegyensúlyozott és széles körben elérhető finanszírozási struktúrákra is kiemelt szükség van.

A fenntartható jövőképek csakis az emberiség és a környezet egyensúlyának helyreállítása mellett képzelhetők el. Ez olyan globális kihívás, amelynek kezeléséhez a nemzetközi közösség példátlan összefogása szükséges. Gondosan kalibrált klímavédelmi, klímaadaptációs és a tranzíciós kockázatok kezelését is célzó zöld programokra van szükség, amelyek az országspecifikus tényezőkre is kellő figyelmet fordítanak. A vitairat zöld fordulattal kapcsolatos írása kifejezetten fontos felhívást fogalmaz meg azzal kapcsolatban, hogy a környezetszennyezést büntető intézkedések mellett a zöld átmenetet ösztönző intézkedésekre is nagyobb hangsúlyt kell fektetni. A vitairat kiemelten tárgyalja a kereslet és kínálat hatékony összekapcsolásának módozatait is; így a platformalapú, a megosztáson alapuló és a körforgásos gazdaság karaktereit is.

A technológia fejlődése nemcsak az adattömeg rendkívüli mértékű növekedésében képződik le, hanem lehetőséget nyújt az információk újszerű megközelítések szerinti feldolgozására is. A szerzők egy adatalapú gazdaság beindítását szorgalmazzák, ami a döntéselőkészítés elemi részeként kiemelkedő hatékonyságnövelést tesz lehetővé, és így az értékteremtésnek is meghatározó részévé válhat. Ehhez fokozott állami szerepvállalásra és osztársadalmi együttműködésre egyaránt szükség van. A szerzők kiemelik az egyensúlyi növekedés mainál szélesebb körű, gyorsabb és megbízhatóbb mérésének fontosságát, amihez nemcsak új megközelítések, hanem új módszertanok és mérőszámok is szükségesek. Olyan gondosan kidolgozott és implementált adatstratégiákra van továbbá szükség, amelyek megfelelő adatvédelmi biztosítékok mellett engednek teret az adatok jobb felhasználásának.

Az állam és a piac egyensúlya korszakokon átívelően központi kérdése a közgazdaságtannak. A vitairat kapcsolódó írásait jegyző szakértők szerint a fenntarthatósági célok eléréséhez elengedhetetlen az állami működés fenntarthatósági szempontok melletti újraszervezése. Kiemelt fontosságú az adópolitika, aminek a szerzők szerint egyszerre kell transzparensnek, családbarátnak, növekedéstámogatónak, digitálisnak és zöldnek lennie. A vitairat rávilágít továbbá arra, hogy az államok és a piaci szereplők együttműködése egyaránt döntő fontosságú a növekedéstámogató

innovációs ökoszisztémák kialakításához és a gazdaságok fenntartható finanszírozásához. Ehhez kapcsolódóan a szerzők az MNB példáján arra is rámutatnak, hogy a jegybankok elsődleges mandátumuk megtartása mellett is katalizátorai lehetnek zöld és egyéb fenntarthatósági kezdeményezéseknek. Az állam döntő szereppel rendelkezik továbbá az inkluzív növekedés keretrendszerének megteremtésében, aminek peremfeltétele a már tárgyalaton túl a társadalmi mobilitás elősegítése is. A túlzott jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségek jelentősen korlátozhatják az emberekben rejlő potenciál kibontakozását, a szerzők ezért hangsúlyosan vizsgálják az egyenlőtlenségek mérséklését célzó szakpolitikákat is. A hálózatok egyre komplexebbé válásának időszakában felértékelődik a gazdasági szereplők közötti bizalom megerősítése is, amely kérdéskörrel a vitairat is dedikáltan foglalkozik, rámutatva többek között a társadalmi szerződések szerepére a gazdaságpolitikai reformok sikerre vitelében.

A gazdaságok mögötti mélystruktúrák megértése nélkülözhetetlen a fenntarthatóságot célzó kezdeményezések megalapozásához. A vitairat hangsúlyos üzenete, hogy a jövőért viselt felelősség alapvetően értékrendi kérdés, ezért olyan kibocsátásbővülésre van szükség, amely összhangban áll a fenntartható társadalmak állandó értékeivel. Ehhez azonban az értékalapú karakterjegyek megerősítésével a közgazdaságtannak is túl kell lépnie az absztrakt modellek világán. A demográfiai folyamatok tekintetében a szerzők többek között rámutatnak arra, hogy a globálisan növekvő népesség, ám lokálisan idősödő társadalmak fundamentális gazdasági következményeket indukálnak a munkaerőpiac átalakulásától, a fogyasztási és megtakarítási szokások átrendeződésétől egészen a nagy állami ellátórendszerek fenntarthatóságának átértékeléséig. A vitairat zárófejezetében a multipoláris világrend kialakulása következtében fellépő tektonikus változásokat tárgyalja, rámutatva arra is, hogy a „geofúziós” megközelítés miként segíthet a világunk makrofolyamatainak megértésében.

Miközben a közgazdaságtan fenntarthatósági célú újragondolására már 50 éve is mutatkozott törekvés (ekkor jelent meg *A növekedés határai* című korszakos jelentőségű jelentés), ezen kezdeményezések a fősodró közgazdaságtan tanaival szemben ez idáig rendre alulmaradtak. Ahogyan a vitairat is rámutat, a közgazdaságtan egy megújult megközelítésben képes lehet e fenntarthatósági törekvésekhez megfelelő keretrendszerrel biztosítani, ehhez azonban a kapcsolódó megfontolásokat egy új, folyamatosan fejlődő elméletben szükséges szintetizálni. A tárgyalt vitairat kivételes logikai vázat biztosít e globális jelentőségű diszkusszióhoz, miközben számos, továbbgondolásra érdemes megállapítást tartalmaz, így nem csak közgazdászoknak, hanem minden, a fenntarthatóság témaköre iránt érdeklődő Olvasónak ajánlható.